

Valsts prezidentes runa Grāmatas “Latvijas vēsture: 20.gadsimts” atvēršanā Rīgas pilī, 2005.gada 25.janvārī

Publicēts pirms vairāk nekā 20 gadiem

Publicēts: 25.01.2005.

Ekselences,

Dāmas un kungi!

Šis 2005.gads mums ļauj atskatīties jau pašās pirmajās janvāra dienās uz iepriekšējo gadsimtu ar šo 100 gadu atkāpi un perspektīvu, un mēs redzam, ka jau pašos pirmajos iepriekšējā gadsimta gados Latvijai tie ir bijuši vētraini un daudznozīmīgi. Galvenokārt gan ideālisma, ilgu un cerību pilni, gan arī dziļas vilšanās, ciešanu un netaisnību piemeklēti. 100 gadu vēstures tecējumā nav ļoti ilgs laiks salīdzinājumā ar to, kā simts gadi iezīmējas citu tautu laika tecējuma perspektīvā. Tomēr latviešu tautai šis ir bijis ļoti piesātināts gadsimts, un noteikti varētu teikt, ka pats svarīgākais mūsu vēsturē - tas pieredzēja Latvijas valsts piedzimšanu, tās neatkarības atkal zaudēšanu, un puse no šī gadsimta pagāja Latvijai nevis vairs kā suverēnai nācijai, bet teju kā ērkšķrozītei, guļot dziļā miegā, atrodoties pilnīgi svešas varas un sistēmas pilnīgā pakļautībā.

Starplaikā Latvija ir piedzīvojusi ļoti daudz cīņu gan kara laukā, gan uz ielām, mājās, mežos, pagalmos. Latvijas zeme ir tikusi asinīm slacīta gan tiešā, bruņotā konfrontācija starp divām naidīgām pusēm, gan gluži nevainīgu civiliedzīvotāju asiņu slacīta, vai nu piektajā gadā pieliekot pie soda priedes, bez tiesas sprieduma nošaujot, vai holokausta laikā veselus iedzīvotāju slāņus industrializētā veidā un masveidīgi iznīcinot. Šajos 100 gados Latvija, varētu teikt, ir piedzīvojusi gandrīz visu iespējamo. Tajā pašā laikā mums ir bijušas galvenokārt pašiem savas un savas ģimenes atmiņas par to, kas notika un kā tas iztulkojams, un ko tas nozīmē. Ir ļoti grūti bijis tādos apstākļos nonākt pie vēsa, objektīva un arī pilnīga faktu apkopojuma un izvērtējuma.

Vēsture, manā izpratnē, ir neatkarīgas nācijas viena no nepieciešamībām. Savas tautas, savas valsts, savas nācijas vēsture - ir neatņemama daļa no nacionālās pašapziņas, no nacionālās sevis izpratnes. Tā ir nepieciešama, lai uz pagātnes kā pamata varētu veidot tagadni un nākotni. Vēstures izpratne pēc iespējas objektīvi ir nepieciešama arī sabiedrības kopīgo piederības sajūtu veidošanai, agrāko konfliktu vai pretrunu nolīdzināšanai, sāpīgo pāridarījumu izpratnei un ar laiku arī, ja ne piedošanai, tad samierināšanās procesam. Tie visi ir arī psiholoģiski procesi, kas balstās uz to, kas objektīvi notika. Vēsturei ir savs objektīvais un subjektīvais aspekts. Ir svarīgi zināt, kas notika, kur notiek, cik, ko katrs darīja, un arī kāpēc. Bet tikko jau nonākam pie kāpēc, mēs nonākam pie interpretācijas. Pats darītājs, pats aģents, kā vācieši saka der Tāter, tas savējo rīcību izskaidro savas ideoloģijas, savu mērķu, savu vajadzību kontekstā, bieži tik tālu sagrozot realitāti, ka tā jau kļūst par brutālu propagandu, tie kļūst par meliem, kur balts tiek veidots par melnu un melns par baltu. Šādos apstākļos nonākt pie visiem izprotama un pēc iespējas objektīva vēstures traktējuma ir liels izaicinājums un tas nav darāms vienā dienā. Tas prasa materiālu apkopošanu, tas prasa pieeju materiāliem, kuri, piemēram, Latvijas gadījumā vēl aizvien mums nav visi pieejami, mums ir vēl ļoti būtiski svarīgi arhīvi, kas ir aizvesti uz Krievijas Federāciju, kur mūsu vēsturniekiem šobrīd vēl arvien nav pieejami. Tie mums sāpīgi pietrūkst daudzu jautājumu izvērtēšanai. Liels darbs mums vēl ir priekšā, tie ir fakti.

Šobrīd jau 15 gadus pēc neatkarības atgūšanas, vismaz neatkarības deklarācijas pasludināšanas, varam teikt, ka ar tieši prezidentūras paspārnē darbojošās Vēsturnieku komisija ir ļoti daudz spējusi šajos gados panākt, lai mēs varētu jau pierādīt pasaulei, ka Latvija nav šajā jaunajā gadsimtenī gatava ienākt uz seno propagandas dažādo sagrozījumu drupām, bet gan gatava ar vēsu prātu un, lai cik tas kādreiz būtu sāpīgi, izvērtēt visu, kas šeit ir noticis, un uz šīm pagātnes drupām censties veidot tādu nāciju, kāda jau no seniem laikiem, tūlī pēc franču revolūcijas mājaja mūsu sirdīs, - šīs ilgas pēc tiesībām, cilvēktiesībām, cilvēka cieņas, savas nācijas identitātes saglabāšanas iespējas un, jā, arī prasības pēc savas neatkarīgas, suverēnas valsts.

Apstākļos, kad valsts kā suverēna nācija ir dzīvojusi tikai ļoti īsu laiku, tieši tas pietrūkst visvairāk - šī iespēja gādāt, lai tās balss tiktu sadzirdēta, lai tās redzējums pievienotos tam, kā citi skatās uz notikumiem. Man kā cilvēkam, kas lielāko daļu sava mūža pavadīja rietumu trimdā, jau no bērnības bija ļoti būtiski, jau sākot ar savām skolas grāmatām, sekot līdzi un redzēt ar citu acīm, kāda izskatās Latvija no attāluma, kāda tad izskatās Latvija franču skolu grāmatās, Kanādas skolu grāmatās, amerikāņu, angļu un citu skolu grāmatās. Kāda tā izskatās populārās enciklopēdijās, kāda tā izklausās dažādos publiskos medijos, vai tā būtu televīzija, žurnāls vai kas cits. Man jau no bērnības bija pilnīgi skaidrs, ka ziņas, kas citur ir pieejamas par Latviju, ziņas, ko citi ir gatavi pieņemt par Latviju, ir, pirmkārt, lielākoties vispār neeksistējošas, Latvija vienkārši tur nefigurē, un, tāpat, ir vienkārši terra incognita, balts laukums uz kartes. Nākošais, ja kaut kas parādījās, tad tas bija ļoti fragmentārs, un ļoti bieži tendenciozi arī prezentēts. No tā viedokļa, kas mums kā latviešiem, kas bijām atstājuši savu zemi kā politiski bēgļi, tas bija nepieņemams. Te nu es nerunāju par Padomju Savienības vai par nacisma laika Vācijas propagandas izdevumiem, es šeit runāju par brīvu, demokrātisku zemju brīvi izvēlētiem traktējumiem no tā, kas viņiem bija pieejams.

Arī kā zinātniecei paaugstinājoties katrā zemē, ko apciemoju par to, kas viņu nacionālās bibliotēkās un lielāko universitāšu bibliotēku kartotēkās bija pieejams zem Latvijas vārda, varu jums tiešām pateikt, ka arī tur reakcija var būt ļoti sāpīga. Te nu atkal ir tā pati situācija - vai nu vispār tur nekas nefigurē jeb tur ir kaut kāds nenožīmīgs pamflets no 1930-tajiem gadiem, kas tur nevilšus iemaldījies jeb, un tas notiek itin bieži, ir plauktā vesela virkne ar rupju vēstures falsifikāciju, kas ir izdota Padomju Savienības laikā un kas traktē to, kas notika visās trīs Baltijas valstīs no absolūti savas komunistiskās un, varētu teikt, Padomju Savienības imperiālistiskās politikas viedokļa. Tā ir situācija jau būtībā mums politiski draudzīgās valstīs, kas pat nekad nav atzinušas to, ka Latvija tika okupēta un inkorporēta Padomju Savienībā, kur nu vēl, ja domājam par saviem kaimiņiem visās tajās zemēs, kas ilgu šos gadus dzīvoja zem padomju sistēmas, kam skolā, tāpat kā skolēniem un jauniešiem un visiem šeit Latvijā, vēsture tika prezentēta izteikti ideoloģiski, iekrāsotā traktējumā.

Pagājušais gadsimts mums ir bijis ne tikvien pretrunīgs un dažāds, un sāpīgs tīri fiziskā nozīmē, jo daudzi cilvēki nevajadzīgi gāja bojā, tika spīdzināti, mocīti, nogalināti, izsūtīti, badā mērdēti, bet arī patiesība ir tikusi sagrozīta, apslēpta, melns ir padarīts par baltu. Mana māte, kad devās trimdā, teica, ka viens iemesls, kamdēļ viņa ir gatava pamest visu to mazumu, kas viņai pieder, gan arī savus tuvos cilvēkus, savu mīlo zemi, ir tas, ka viņa vienkārši nespēj dzīvot zem tādas sistēmas, kur tas, kas ir melns, tev oficiāli jādeklarē, katru dienu avīzēs jālasa un jāklausa arī radio kā kļuvis par baltu, un balts par melnu. Viņa vienkārši nebija spējīga ar kaut ko tādu sadzīvot. Viņai jau ārsts teica: "Jums kundze, rodas sirds simptomi tamdēļ, ka jūs par daudz uztraucaties par to, ko jūs dzirdat. Daudziem cilvēkiem, protams, nebija izvēles, latviešiem bija jādzīvoja visdažādākajās sistēmās. Līdz ar to ir arī trešais aspekts, par ko es tikko runāju, ka mums ir vai nu nezināšana vai propagandiska sagrozīšana, un starp šo propagandisko sagrozīšanu ir īpaši ļoti īpatnējā attieksme, kas ir pret mazām valstīm vēstures kustību vējos. Ļoti īpatnēji, ka tās lielās nācijas, kas īstenībā ir tās darītājas, der Dictator, kā vācieši saka, tās mēģina un arī atrod veidus, kā bieži savas vainas lielu daļu novērst it kā uz viņu pašu upuriem, un iznāk nu tā, ka tie, kas ir bijuši viņu rīcības upuri, ļoti veiklā propagandas pagriezienā tiek padarīti par pašiem vainīgajiem, un iznāk tā, ka upuriem vēl beigu beigās ir jāatvainojas pasaules priekšā, ka viņi, lūk, tur ir trāpījušies ļoti neērti lielajiem pasaules spēkiem pa kājām, un kā nu viņi tā uzdrošinājās un kā nu viņi tur ir reaģējuši, un kas viņi tādi ir.

Šī cīņa, ticiet man, kas ir cilvēku sirdīs par to, kas pasaulē ir svarīgs un kas nav, par to, ka jebkuras nācijas cilvēki un viņu ciešanas

ir tikpat svarīgas kā jebkuras citas, un izpratne par to, lai katrs cilvēks būtu spējīgs atzīt, ka ne tikai manas ciešanas un manas valsts vai manas puses pāridarījumi ir vienīgie, kas pastāv pasaulē, bet ka cilvēks ir vērtība, ka pāridarījums cilvēkam kā dzīvai būtnei ir pāridarījums mums visiem kā Ādama un Levas bērniem un viņu pēcnācējiem, ka mēs visi esam brāļi zem saules, ne tuvu nav vēl pienākusi. Tamdēļ ir ļoti svarīgi darīt visu, lai, pirmkārt, apkopotu vēstures faktus un liecības, un tas ir tas, ko vēsturnieki ir izdarījuši. Paldies vēsturnieku komandai, kas šo darbu paveikuši, paldies ministrijām, paldies vēstniecībām, paldies visiem, paldies izdevniecībai, kas ir atbalstījusi šo pasākumu.

Mums ir ļoti svarīgi, lai šeit būtu vienā sējumā apkopots daudzpusīgs, pēc iespējas objektīvs traktējums par pagājušā gadsimta Latvijas vēsturi, un ir ļoti svarīgi, lai šis traktējums būtu pieejams arī krievu valodā. Ir tik daudzi miljoni ļaužu, kas par to, kas šeit notika, nav neko citu dzirdējuši kā tikai vienu vienīgu versiju un vienu vienīgu izskaidrojumu, kam nav zināmi fakti par to, kas šeit notika, kam visu laiku viss ir pasniegts absolūti kategoriskas ideoloģiskas propagandas mērcē. Šeit nu beidzot ir sējums, kur katram, kam ir interese, vismaz ir pieejama faktuāli šī informācija. Lūgtu arī visus interesantus, visas atbildīgās personas gādāt par to, lai šie divi sējumi, kas mums ir divās valodās, visdrīzākā laikā tiktu appildināti ar angļu valodas versiju, nepieciešama būtu arī versija vācu, franču valodā, un ideāli es gribētu redzēt arī spāņu valodā šo sējumu izdotu, ņemot vērā, cik daudzi miljoni pasaulē spāņu valodā runā. Tas būtu ļoti svarīgs solis, lai mēs būtu vēl veikuši kādu progresu uz priekšu.

Pagājušais gadsimts ir pagājis zem ļoti daudz dažādiem sloganiem un saukļiem, kuri cits par citu ir bijuši maldinošāki. Mēs tūlīn dodamies uz Aušvicu, un es domāju, ka nav šausmīgāka uzraksta, kā tā, kas virs Aušvicas vārtiem rakstīts "Arbeit macht frei", darbs dara brīvu. Tas ir izsmieklis un nīrgāšanās par cilvēku, par darbu un par brīvību. Bet es gribētu teikt, ka tas, kas mūsu vēsturniekiem un kas mums visiem politiķiem arī jādara, - mums ir jāatceras Jāņa evaņģēlija vārdus, un tie mums ir jāpatur sirdīs: patiesība darīs jūs brīvus - gan mūs, latviešus un visus Latvijā dzīvojošos, gan visus mūsu kaimiņus, tuvus un tālus, un visus citus visur pasaulē. Patiesība darīs mūs brīvus, bet bez patiesības mēs staigāsim gan mūsu pagātnes ceļus, gan savu ideoloģiju važās, un grūti mums būs progresēt un atrast mieru, satiecību un pārtiecību, to, ko mēs visi gribētu redzēt pasaulē valdām.

Saistītas tēmas

[Vaira Viķe-Freiberga](#)

<https://www.president.lv/lv/jaunums/valsts-prezidentes-runa-gramatas-latvijas-vesture-20gadsimts-atversana-rigas-pili-2005gada-25janvari>